

Гузьо Максим
здобувач освіти 2-го освітнього рівня магістр
спеціальність D1 «Облік і оподаткування»,
Волинський національний університет імені Лесі Українки
Науковий керівник: Садовська І. Б.. д.е.н.,
професор кафедри обліку і оподаткування

ПРОФЕСІЙНА ЕТИКА ТА НЕДБАЛІСТЬ АУДИТОРА В УКРАЇНІ: ПОНЯТТЯ, РІЗНІ ВИМІРИ ВПЛИВУ ТА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

У сучасному світі, аудиторська діяльність відіграє ключову роль у забезпеченні довіри до фінансової звітності, ринкового клімату, а також захисту інтересів різноманітних зацікавлених сторін — кредиторів, контрагентів, держави та суспільства в цілому. Водночас аудитори несуть значну відповідальність за дотримання стандартів аудиту, професійної етики та законодавчих вимог. Аудитор — це не лише людина, що перевіряє фінансову звітність суб'єктів господарювання, а й гарант довіри до фінансової інформації підприємств. Від його професійності залежить стабільність бізнесу, інвестиційна привабливість та навіть фінансова безпека держави.

Питанням ролі професійної етики та недбалості аудиторів займалися чимало науковців, серед яких: Ярославна Мулик, Іфедапо Френсіс Аволово, Найджел Гарроу, Дора Чан, Ентоні Оні, Аденіке Абідое та інші. Професійній етиці присвячені багато праць, саме тому метою дослідження є систематизація та узагальнення інформації про недбалість аудиторів, її поняття, виміри, та відповідальність.

Професійна етика – кодекс правил, що визначає поведінку спеціаліста під час виконання службових завдань, норм, які відповідають чинним законам та іншим нормативним документам, професійним знанням, відносинам у колективі, глибокому усвідомленню моральної відповідальності за виконання професійних обов'язків [1].

Під час своєї діяльності аудитори, щоб дотримуватися професійної етики та висококваліфіковано виконувати свої обов'язки, аудитори можуть, а в сучасних реаліях діджиталізації і потребують застосовувати сучасні бухгалтерські програми для ведення своєї діяльності. Як зазначали науковці Тетяна Шматковська і Максим Гузьо, бухгалтерські програмні продукти є надзвичайно важливими у прийнятті управлінських рішень для підприємств. Вони є незамінними інструментами, які допомагають підприємствам забезпечувати точність та оперативність фінансової інформації, а також оптимізувати управління ресурсами та здійснювати обґрунтоване прийняття стратегічних рішень [2].

В той же час, важлива гарна візуалізація даних для кращого наочного розуміння ситуації. Зокрема, науковці Катерина Мельник і Максим Гузьо підкреслювали, що візуалізація даних є не лише важливим, але й невід'ємним елементом аудиторської діяльності, допомагаючи аудиторам аналізувати та розуміти великі обсяги інформації. Використання програмного забезпечення, такого як Excel, Tableau та Power BI, забезпечує аудиторам зручний та ефективний інструментарій для візуалізації результатів та спілкування з клієнтами [3].

Отже, як зазначає науковиця Ярославна Мулик, аудитор повинен надавати фахові послуги згідно з певними технічними і професійними стандартами. Він повинен ретельно та кваліфіковано здійснювати настанови клієнта (чи роботодавця) тією мірою, якою вони сумісні з вимогами стосовно чесності, об'єктивності, незалежності [9].

Але варто зазначити, що професійна недбалість аудитора — це одна з найбільш серйозних загроз, яка може призвести до матеріальних, репутаційних і юридичних наслідків як для суб'єкта аудиторської діяльності, так і для користувачів аудиторської інформації.

Професійна недбалість аудитора — це стан, коли аудитор не виконує або виконує неналежним чином свої професійні обов'язки з точністю, ретельністю, компетентністю чи добросовісністю, які можна очікувати від аудитора з відповідною кваліфікацією і досвідом, діючи у даних обставинах. Ознаки професійної недбалості аудитора проявляються у порушенні встановлених стандартів та невиконанні ключових обов'язків, які забезпечують якість аудиторської перевірки. До них можна віднести відхилення від національних чи міжнародних стандартів аудиту, нехтування етичними принципами незалежності, об'єктивності, професійної компетентності та належної обережності. Важливим сигналом є неналежне планування аудиторської перевірки або її недостатнє документування, що знижує якість оцінки фінансової інформації. Недбалість може проявлятися й у ігноруванні ризиків шахрайства або суттєвих викривлень звітності, а також у поверхневому зборі доказів чи слабкій перевірці системи внутрішнього контролю підприємства. Крім того, проблемою є несвочасність, неточність або навіть викривлення даних в аудиторському висновку, що може призвести до введення користувачів фінансової звітності в оману. Міжнародні стандарти аудиту (ISA) та Кодекс етики для професійних бухгалтерів (IESBA) встановлюють чіткі вимоги до поведінки аудитора. Вони підкреслюють необхідність збереження незалежності, прояву професійного скепсису, підтримання компетентності, сумлінного збору та належного документування аудиторських доказів. Зокрема, Міжнародний стандарт ISA 200 визначає основні етичні вимоги та закріплює значення професійного судження аудитора, підкреслюючи, що недотримання цих норм може становити прояв професійної недбалості.

Але що відбувається, коли аудитор виявляє службову недбалість? Це питання має комплексний вимір: економічний, правовий і суспільний.

Економічний аспект службової недбалості аудитора полягає в тому, що через неналежне виконання своїх обов'язків аудитор може допустити викривлення фінансової інформації підприємства. У результаті звітність показує не реальний фінансовий стан, а «паперові» дані — наприклад, фіктивний прибуток замість фактичних збитків, завищену вартість активів чи приховані ризики. Такі перекручення мають ланцюговий ефект: інвестори та кредитори, довіряючи недостовірним даним, ухвалюють помилкові рішення і несуть фінансові втрати; держава недоотримує податкові надходження; а на ринку створюється нерівна конкуренція, адже недобросовісні компанії отримують переваги перед тими, хто дотримується правил. Отже, економічна шкода від недбалості аудитора поширюється набагато ширше, ніж на окреме підприємство, і зачіпає фінансову стабільність контрагентів, держави та всього ринкового середовища.

Правовий аспект службової недбалості аудитора полягає у тому, що недотримання професійних стандартів чи законодавчих вимог розглядається як порушення, яке тягне за собою різні види відповідальності. В Україні діяльність аудиторів чітко регулюється Законом України «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність» [4], а також міжнародними стандартами аудиту (ISA) [5], що встановлюють єдині правила та критерії якості перевірки.

Аудитор може нести цивільно-правову, дисциплінарну, адміністративну, а також кримінальну відповідальності за свою професійну недбалість.

Щодо цивільно-правової та дисциплінарної відповідальності, то аудитор може понести покарання, зазначене в 43 та 44 статті Закону України «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність» [4]. В цьому випадку аудитор може бути притягнений до компенсації постраждалим сторонам, штрафам, а також втраті права на ведення аудиторської діяльності.

Щодо адміністративної відповідальності, то згідно з ст. 166-26 КУпАП, ст. 166-26: ненадання аудитором інформації до Органу суспільного нагляду за аудиторською діяльністю тягне за собою накладення штрафу від 100 до 200 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян; повторне порушення протягом року — від 200 до 500 НМДГ. Цей вид відповідальності є превентивним і спрямований на забезпечення прозорості та контрольованості діяльності аудиторів [6].

У випадку, якщо службова недбалість аудитора призводить до тяжких наслідків, він може бути притягнутий до кримінальної відповідальності. Згідно з ст. 367 Кримінального кодексу України, службова недбалість, тобто невиконання або неналежне виконання службовою особою своїх службових обов'язків через несумлінне ставлення до них, якщо це завдало істотної шкоди охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян, державним чи громадським інтересам або інтересам юридичних осіб, — карається штрафом від двох тисяч до чотирьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, або виправними роботами на строк до двох років, або обмеженням волі на строк до трьох років, із позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років. Те саме діяння, якщо воно спричинило тяжкі наслідки, — карається позбавленням волі на строк від двох до п'яти років із позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років та зі штрафом від двох тисяч до чотирьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або без такого. Діяння, передбачене частинами першою або другою цієї статті, якщо воно спричинило загибель людини, — карається позбавленням волі на строк від п'яти до восьми років із позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років [7].

Суспільний аспект службової недбалості аудитора полягає в тому, що його недбалість може мати серйозні наслідки для всього суспільства, а не лише для окремого підприємства. Аудиторська діяльність формує основу для прийняття рішень контрагентами, кредиторами, державними органами та громадськістю. Якщо аудитор неналежно виконує свої обов'язки, фінансова інформація може бути неточною або викривленою, що створює ризики для економічної та соціальної стабільності.

Як зазначали вчені Іфедапо Френсіс Аволово, Найджел Гарроу, Дора Чан, Ентоні Оні, Аденіке Абідое, ескалація випадків шахрайства з фінансовою звітністю, невдалих аудитів та раптових корпоративних банкрутств суттєво вплинула на зацікавлені сторони, що призвело до величезних фінансових втрат у мільярди доларів [8].

Службова недбалість аудитора має багатовимірні наслідки. Економічно вона призводить до викривлення фінансової інформації, втрат контрагентів та кредиторів, спотворення конкуренції і недоотримання податків. В правовому вимірі аудитор несе відповідальність на цивільному, дисциплінарному, адміністративному та кримінальному рівнях, що підкреслює важливість сумлінного виконання професійних обов'язків. Суспільна недбалість аудитора підриває довіру до фінансової системи, створює ризики для ринку та державного бюджету і впливає на стабільність економіки. Отже, забезпечення високого професійного рівня аудиторів та дотримання стандартів є ключовим для захисту економічних, правових і суспільних інтересів.

Отже, дотримання аудиторських стандартів, висока професійна етика та контроль за діяльністю аудиторів є ключовими для захисту економічних, правових і суспільних інтересів, а також для забезпечення довіри до фінансової системи

Список джерел

1. Салова, Н. «Професійна етика аудитора: фундаментальні принципи»/ Н. Салова. Аудитор України. Методика та практика аудиту, № 6 (235), 2015, с. 14-19. URL: https://www.pspaudit.com.ua/files/psp_14-19_salova.pdf
2. Гузьо М., Шматковська Т. Бухгалтерські програмні продукти у прийнятті управлінських рішень. *Тези доповідей VI міжнародної науково-практичної конференції «Сучасні тенденції розвитку обліку, аналізу, контролю, аудиту та оподаткування»*, 16 травня 2024 р. Луцьк: Волинський національний університет імені Лесі Українки, 2024. С. 38-40.
3. Гузьо М., Мельник К. Роль візуалізації даних для підвищення якості аудиторських послуг. *Тези доповідей VI міжнародної науково-практичної конференції «Сучасні тенденції розвитку обліку, аналізу, контролю, аудиту та оподаткування»*, 16 травня 2024 р. Луцьк: Волинський національний університет імені Лесі Українки, 2024. С. 36-38.
4. Закон України від 21.12.2017 № 2258-VIII «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність». База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2258-19>
5. IAASB Handbook. Volume 1 (2016-2017). Міжнародна федерація бухгалтерів (IFAC) та Міжнародна рада з стандартів аудиту і забезпечення якості (IAASB). Переклад українською мовою. —Київ : Міністерство фінансів України, 2017. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/2016-2017-IAASB-Handbook-Volume-1_%D1%83%D0%BA%D1%80.pdf
6. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Кодекс України від 07.12.1984 № 8073-X. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>
7. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
8. Auditors' Evolving Responsibilities and the Rising Costs of Professional Negligence: A Comprehensive Examination Ifedapo Francis Awolowo, Nigel Garrow, Dora Chan, Anthony Oni, Adenike Abidoye. —Journal of Forensic Accounting Profession, Vol. 4, No. 2 (2024), pp. 20-33. DOI: 10.2478/jfap-2024-0007. URL: <https://doi.org/10.2478/jfap-2024-0007>
9. Мулик, Я. І. «Дотримання професійної етики аудитора як запорука довіри до професії». Я. І. Мулик. Вінниця: Вінницький національний аграрний університет, 2023. URL: <https://orcid.org/0000-0002-8166-2481>